

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

2023

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 9.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo karabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle le ha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe.)
- Ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswa a tswang puong e nngwe e seng ena a hlahlojwang ho yona, mantswa ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitswe temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlahlobuwa a se ke a abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/HA KE DUMELE. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao. Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlahlobuwa a fane ka polelo e felletseng, a abelwe matshwao ha feela lentswe le nepahetseng le sehelletswa mola/qatsohisitswe.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlahlobuwa yena a fanne ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswa a hlahang dipuong tse sebediswang mabatoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA A**

- 1.1 • Ke tsela eo ba arabang dipotso ka yona/bohlale. ✓
 • Ke boitshepo ba bona.
E le nngwe feela. (1)
- 1.2 Pabala ✓ (1)
- 1.3 • Ke ha mmabotle a hlahetse Afrika Borwa. ✓
 • Ke ha mmabotle a le dilemo tse pakeng tsa tse 18 ho isa ho tse 27. ✓
 • Ke ha mmabotle a e na le lengolo la materiki.
A mabedi feela. (2)
- 1.4 Ha di ne di qala di ne di kenelwa ke merabe ya ba basweu feela mona Afrika Borwa ✓ athe ka 1993 di ne di se di kenelwa ke merabe yohle. ✓ (2)
- 1.5 • Ha a a dumellwa ho ba le ngwana a sa nyalwa. ✓
 • Ha a dumellwa ho sebetsa. ✓
 • Ha a dumellwa ho ntshetsa dithuto tsa hae pele.
Tse pedi feela. (2)
- 1.6 • Ba fihla ba ikonka ka pela babohi mmoho le bahlahlobi. ✓
 • Morwetsana ka mong o fihla a itsebisa. ✓ (2)
- 1.7 Mongodi o bolela hore seo e leng kgale se lebelletswe se a phethahala. ✓✓ (2)
- 1.8 Ke morwetsana e motle ebile a le bohlale. ✓
 'Ha ho shejwe botle ba sefahleho kapa ba mmele feela empa ho shejwa le bohlale mmoho le boitshepo.' ✓ (2)
- 1.9 Afrika Borwa e ile ya ba mafolofolo le morolo wa ho tataisa barwetsana ba ratang ho kenela ditlhodisano tsena. ✓✓ (2)
- 1.10 • Ditaba tsa yona di ba kgothalletsa ho se be le bana pele ba nyalwa. ✓
 • Ditaba tsa yona di ba kgothalletsa ho apara hantle/ka boitlhompho. ✓ (2)
- 1.11 B/Tshwantshiso/sereello ✓ (1)
- 1.12 E, o se fihlelletse hobane o atlehile boledisa botle boo barwetsana ba bang le bona nakong ya ditlhodisano tsa bommabotle. ✓✓ (2)

- 1.13 E, ke ntho e ntle kaha ho etsa jwalo ho tlisa takatso ya ho sebetsa ka thata barwetsaneng ba bang. ✓✓✓

KAPA

Tjhe, hobane ka mora dilemo tseo tsa ho ba mampodi, kgau e a nkuwa mme e fuwa mohlodi e motjha. Ketso ena e ka nna ya ba bakela kगतello ya maikutlo. Ha e le hantle kgau eo e lokela ho ba ya mohlodi ka botlalo, e hle e be mpho ya hae.

E le nngwe feela.

(3)

TEMA YA B

- 1.14 Di etsahalla sebakeng seo ho sona ho nang le difeme. Ke realo hobane re bona mosi o mongata o tswang dipeiping tse telele tsa difeme tse fapaneng. ✓✓

(2)

- 1.15 E iponahatsa ka hore boradifeme ba etsa botle ba ho theha mesebetsi empa ka lehlakoreng le leng, ba beha batho ka bobeng ka lebaka la tshilafatso ya moya e bonahalang setshwantshong. ✓✓

(2)

- 1.16
- E ka ba le ditlamorao tse bosula moruong ha basebetsi ba bangata ba kula kapa ba hlokahala ka baka la yona. Sena se ka fokotsa sekgahla sa tlhahiso. ✓
 - E ka ba le ditlamorao tse bosula moruong ha basebetsi ba sebedisa tjhelete e ngata dingakeng. Tjhelete eo batho ba ka be ba e sebedisitse mererong e tlang ho ntshetsa moruo pele. ✓

E le nngwe feela, mme ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti.

(2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A:

30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

	QOTSO		DINTLHA TSE LEBELLETSWENG
1.	Makgoba a dipidisi a qetella a se a utswa dipidisi dife kapa dife metswalleng ya ona kapa ho ba leloko	1.	Bokgoba ba dipidisi bo fetola motho leshodu la dipidisi. ✓
2.	Makgoba a mang a dipidisi a ka boela a utswa dipidisi tse ileng tsa lebalwa ke ba bang kgale.		Makgoba a utswa dipidisi tseo e leng kgale di sa sebediswe. ✓
3.	Jay o re makgoba a mang a dipidisi a atisa ho reka dipidisi ka inthanete	3.	A mang a di reka kgokahanong ya marangrang. ✓
4.	A mang ona a ye a ikudise ka sepheo sa ho nkelwa bookelong hore a tle a fumantshwe dipidisi.	4.	Makgoba a iketsa bakudi ka sepheo sa ho ya fumana dipidisi dipetlele. ✓
5.	A mang ke a sebetse sa ho reka dipidisi tseo dingaka di faneng ka tsona bathong ba bang.	5.	A mang a ithekela dipidisi tse reretsweng ba bang. ✓
6.	A mang ke a seng a sa kgone ho itaola, ana ke a utswang mangolo diphaposing tsa dingaka, a ingolle mabitso a dipidisi a di reke khemising.	6.	A mang a ithekela dipidisi ka mangolo a dingaka a boshano. ✓
7.	A mang ke a shweleng matswalo, a rekang dipidisi dife le dife diterateng.	7.	A mang ha a kgathalle letho a reka dipidisi diterateng. ✓

(Palo ya mantswe = 70)

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso ho itshetlehe ho kenngweng ha dintlha tsa bohlokwa ho latela ditlhoko tsa potso le ho ntshuweng ha tse sa amaneng le potso hohang.

Kabo ya matshwao:

- Matshwao a 7 dintlheng tse supileng. (Letshwao bakeng sa ntlha)
- Matshwao a 3 tshebedisong ya puo.
- Matshwao ohle: 10

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlahlobuwa a sebedisitse mantswe a hae:

- Dintlha tse 1–3 tse nepahetseng: kabo e be letshwao le le leng.
- Dintlha tse 4–5 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mabedi.
- Dintlha tse 6–7 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mararo.

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlahlobuwa a qotsitse dintlha di le jwalo temeng:

- Ha a qotsitse ntlha tse (6–7) a se Abelwe matshwao a puo.
- Ha a qotsitse ntlha tse (4–5) a Abelwe letshwao le le leng la puo.
- Ha a qotsitse ntlha tse (2–3) a Abelwe matshwao a mabedi a puo.

ELA TLHOKO:

Palo ya mantswe:

- Batshwai ba nnetefatse palo ya mantswe a sebedisitsweng ke bahlahlobuwa.
- Mohlahlobuwa a se hulelwe matshwao ha a sa bontsha palo ya mantswe kapa ha palo ya mantswe e sa nepahala.
- Ha mohlahlobuwa a fetile/tlotse palo e lebelletsweng ya mantswe, motshwayi a bale ho fihlella qetellong ya polelo e le nngwe ka mora palo ya mantswe a lebelletsweng, mme a se tshwaye kgutsufatso kaofela.

Mohlala wa palo ya mantswe:

	Polelo			Palo ya matswe
SESOTHO	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO

TATAISO YA HO TSHWAYA THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

- Mopeleto
 - Dikarabo tsa lentswe le le leng di tshwauwe di nepahetse leha mopeleto o fosahetse, ntle leha phoso eo e nyotobetsa moelelo wa lentswe leo.
 - Dikarabong tse ngotsweng ka dipolelo tse felletseng, mopeleto o fosahetseng o se ke wa abelwa dintlha haeba tshebediso ya puo e le yona e hlahlojwang.
 - Moo ho hlahlojwang kgutsufatso ya mantswe, karabo e be le matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo e be tse nepahetseng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 3

- 3.1 E ba susumelletsa hore ba ise diaparo tsa bona kaha di tla kgutla di otlolotswe ka makgethe. ✓✓ (2)
- 3.2 Lentswe lena le ngotswe ka mongolo o moholo e le ho ngoka batho ba reretsweng papatso ena hore tshebeletso ya kgwebo ena e potlakela ho hlatswa diphahlo tsa bona kapele, mme ha ba tlo senyehelwa ke nako. ✓✓ (2)
- 3.3 E mo thusa ka ho nnetefalletsa ba reretsweng papatso ena hore ha ba ka amohela tshebeletso ya hae ba tla dula ba boheha, ba tla sebedisa nako eo ba neng ba tshwanetse ho hlatswa ka yona mabakeng a mang, le hore ha ba na dula ba kenya matsoho a bona metsing, mme manala a bona ha a na robeha ha bobebe. ✓✓ (2)
- 3.4 D/Etsa hore moreki a be le tjheseho tshebeletsong e bapatswang. ✓ (1)
- 3.5 Matshwao ao a tiisetse batho bohle ba nang le kgahleho tshebeletsong ena hore efela diaparo tsa bona di tla hlweka ka hohlehohle, di be boemong boo ba bo lebelletseng. ✓✓✓ (3)
- [10]**

POTSO YA 4

- 4.1 O re senolela maemo a hloabaetsang a moruo, moo theko ya dihlahiswa e nyolohang mme e tlo ba le seabo hodima ditheko tse phahamang ekasitana le hodima ditefello tsa ditshebeletso tsohle ka hara naha. ✓✓ (2)
- 4.2 E nthusa ho utlwisisa hore ditheko tsa diphahlo di dula di nyoloha di sa theohe ka lebaka la maemo a moruo a sa tsitsang. ✓✓ (2)
- 4.3 E dumellana le wona ka hore kaha infleishene e tswile taolong, e nyolla theko ya tsohle mme bareki ha ba sa tseba hore ba reke eng, ba tlohele eng. ✓✓✓ (3)
- 4.4 Se dumellana le ditaba tsa yona hobane theko ya dintho tsohle e hodimo haholo hoo bareki ba seng ba sa tsebe ho etsa kgetho e nepahetseng, mme ka tsela e jwalo ba kopa ho thuswa infleisheneng e tswileng taolong. ✓✓✓ (3)

(3)
[10]**POTSO YA 5**

- 5.1 5.1.1 E re tsebisa hore ke batho ba kgopo, ba inahanelang bobona ba bileng ba sa tsotelle maphelo a batho ba bang. ✓ (1)
- 5.1.2 • O le sebedisitse ka sepheo sa ho hlakisa hore le yena o ikenyelleditse lenaneng la ba lokelang ho ithuta ho bua le bana le ho ba ruta ka tsa bophelo. ✓✓
- O le sebedisitse ho re hohela hore re ikakgele ka setotswana kaha le yena o ipona e le e mong wa rona. (2)
- E le nngwe feela.** (2)
- 5.1.3 E nthusa ho utlwisisa hore re tshwanela ho kgalema ka matla batho ba kotsi ba etsang mekutu yohle ho pata seo ba leng sona hore feela ba behe maphelo a bana kotsing ka ho ba imisa. ✓✓ (2)
- 5.1.4 E fana ka molaetsa wa hore se lokela ho etsa boitokisetso bo matla ka ho sireletsa bana kotsing ya diphiri ka ditsela tsohle hore ba hole ba bolokehile, ba natefelwa ke bongwana ba bona. ✓✓ (2)
- 5.1.5 E nthusa ho utlwisisa hore batho bao ho buuwang ka bona ba tla ho banana sephiring ba ikgakantse eka ke batho ba sebele ba ka tshepuwang athe ha ho jwalo. ✓✓ (2)
- 5.1.6 E totobatsa sehalo sa kgalefo, moo mongodi a halefetseng diphiri tsena tse nanarelang bana, mme o bolela hore di lokela ho tshwarwa di qosetswe diketso tse mpe tseo di di etsang baneng ba banana. ✓✓ (2)
- 5.1.7 E, hobane o sebedisitse setaele sa puo eo boholo ba yona e leng bobebe, mme ka lebaka leo ke e utlwisisa ha bonolo. ✓✓✓

KAPA

Tjhe, hobane mongodi o sebedisitse setaele sa puo e nang le mantswe a mang a thata a k1ang, makanyane, diphiri le diphokojwe ao ho seng bobebe hore nka a utlwisisa.

E le nngwe feela, mme ho elwe tlhoko dikarabo tsa baithuti. (3)

- 5.2 5.2.1 Ho bolela hore o ikokobelleditse seo ntatae a se buang. ✓
Ho bolela hore ha a batle ho buisana/arabisana ntatae.
E le nngwe feela. (1)
- 5.2.2 Ke maikutlo a kgalefo/ho teneha. ✓ (1)
- 5.2.3 Puo ya hae e totobatsa taba ya hore matla a ho etsa diqeto ke a hae
lelapeng leo, ha a se a buile ha ho ya tla fetola seo. ✓✓ (2)
- 5.2.4 Mantswe ana, 'lena ke la ka', a toboketsa lentswe lena, 'lelapa'. ✓✓ (2)
- [20]**
- MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40**
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80